

Görsel İletişim Tasarımı Olarak Ekslibris ve Dijital Dönüşümü

Prof. Dr. Hasip Pektaş
Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Çizgi Film ve Animasyon Bölümü Öğretim Üyesi
İstanbul Ekslibris Derneği Başkanı

İç kapağında ekslibris yapıştırılı kitap

***Ekslibris** / Exlibris (Bookplate), kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına yapıştırdıkları üzerinde adlarının ve değişik konularda resimlerin yer aldığı küçük boyutlu tasarımlardır. Kitabın kartviziti, kitabın tapusu da denilebilir.*

Ekslibris, kitap sahibini tanıtır, onu yüceltir ve kitabı ödünç alan kişiyi geri getirmesi konusunda uyarır.

Ekslibrisli kitap

Yer aldığı kitabın değil, kitap sahibinin bir göstergesidir; kitapla sahibi arasındaki bir bağdır. Sözcük olarak ***...'nın kitaplığından*** *anlamına gelir.*

Bir ihtiyaç grafiği olarak doğmasına karşın, estetik kaygılarla yapılan bu özgün yapıtlar, sanatı, insanın elleri arasına, kitapların içine kadar getirip, onun büyüleyici sıcaklığını hissettirmektedir.

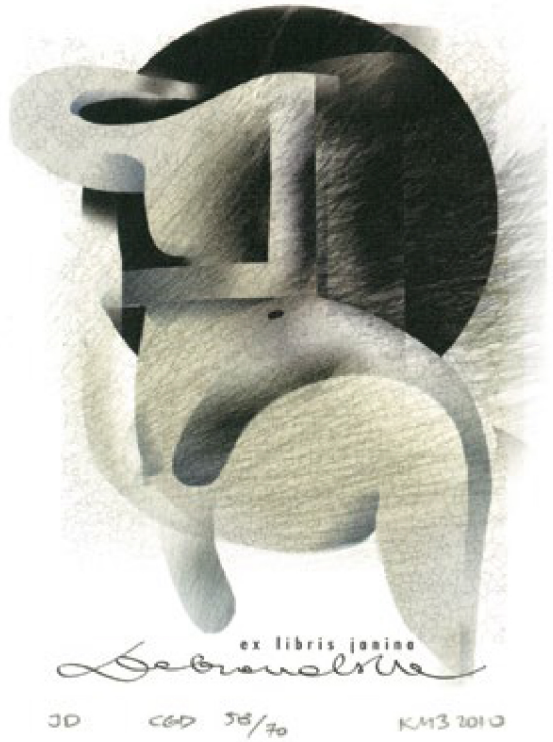

Krzysztof Marek Bak, Polonya
CGD, 2010

Uzun bir geçmişe sahip bu sanat dalı, aynı zamanda yapıldığı dönemin kültürel özelliklerini günümüze taşımaktadır. Ayrıca önemli bir iletişim aracı olarak, sanatçı, tasarımcı, sanatsever ve koleksiyoncular arasında kültür köprü görevini de yerine getirmektedir.

Ekslibrisin ilk ve önemli işlevi, kitap sahibini betimlemesi; kitabı ödünç alan kişiye sahibini hatırlatmasıdır.

33. FISAE Uluslararası Ekslibris Kongresi'nden. 2010 İstanbul

Diğer işlevi ise sanatçılar ve koleksiyoncular arasında önemli bir değiş tokuş objesi olarak kullanılmasıdır. Bir sanat eseri olarak bulunduğu mekanlarda ruhumuzu zenginleştirmesi de üçüncü işlevidir.

Ekslibris Tasarımı

Ekslibrisler, yaşayan kişi ya da kurum adına siparişle yapılır ve onların özelliklerini yansıtır.

Hasip Pektaş,
CGD, (90 x 120), 2011

Yaratım sürecine bakıldığında resim sanatının tüm olanaklarının kullanıldığı görülür. İşlevsel yanına bakıldığında ise grafik tasarım ürünü olarak düşünülebilir.

Hangi teknikle yapılırsa yapılsın ekslibris sanatsal kaygılarla tasarlanır. Geleceğe kalması, taşıdığı renk ve biçim ilişkisine, özgünlüğüne, teknik ve estetik yetkinliğine, resim ve yazıdaki uyuma bağlıdır.

Ovidiu Petca, Romanya
S, (90 x 120), 1997

Bu küçük tasarımlarda ekslibris sözcüğü ile sahibinin adının eklenmesi başlı başına bir tasarım sorunudur. Eğer kullanılan yazı doğru yerde ve uygun büyüklükte değilse rahatsız eder, ekslibrisi olumsuz etkiler. O nedenle çok denemek, uygun alanı bulduktan sonra yazıyı yerleştirmek gerekir. Yazı ne okunmayacak kadar küçük ne de rol çalacak kadar büyük olmalıdır.

Tekniğin kodu CGD, baskı sayısı 3/10, sanatçı M. Tcholakova ve yapım yılı 2018

Tasarımcılar, sipariş aldığı kişinin beğenisini dikkate alarak ekslibris yaparlar. Alternatif taslaklar gösterip; beğenileni belli sayıda ve istenilen teknikle çoğaltırlar. Çoğaltılan ekslibrislerin altına sırayla tekniğinin kodu (CGD gibi), baskı sayısı (3/10 gibi), sanatçının adı veya imzası ile yapım yılı kurşun kalemle yazılmalıdır. Baskı sayısının bilinmesi ekslibrisi değerli kılar. Fotokopiler, çizim ve taslaklar ekslibris olarak kabul görmezler.

Nazan Tekbaş Tanyu,
X3, 108x90 mm. 1995

*Ekslibrislerde resim alanı uzun kenarının **13 cm**.'den, baskı kağıdının ise A5'den (210x148 mm) büyük olmaması tavsiye edilir. Bu sınırlama ekslibrisin işlevini yerine getirmesi ve kolay arşivlenebilmesi için gereklidir. Çoğaltmak için gravür/**C3**, ağaç baskı/**X2**, linolyum baskı/**X3**, litografi/**L**, serigrafi/S, ofset/**P7**, fotograf/**P8**, bilgisayarla oluşturulan tasarım/**CGD** kullanılmaktadır. Karışık teknik/**MT** de kullanılabilir.*

1450 yıllarında Hanns Igler için yapılan ekslibris. (190 x 140 mm)

Kısa Tarihçe ve Türkiye'de Ekslibris

1450 yıllarında kağıt üzerine ilk ekslibris, "Igler" (kirpici) takma adıyla bilinen Alman papaz Johannes Knabenberg için yapılmıştır. Çayırdaki çiçeği ısıran bir kirpinin resimlendiği ve üzerinde "hans igler seni öpebilir" yazan ekslibris, ağaç baskı ile çoğaltılmıştır.

Hasip Pektaş,
CGD, (77 x 120), 2017

Matbaanın icadıyla soylular, eğitim görmüş burjuva sınıfı da kitap sahibi olunca hırsızlıktan ve kaybolmaktan korumak için özel bir mülkiyet işareti koyma ihtiyacı doğmuştur. Eklibrisin ortaya çıkışı bu ilişki içinde görülebilir.

Türkiye'nin ekslibrisi tanıması, batıdan alınmış kitaplarla olmuştur. Avrupa ülkelerinde yaygın olarak kullanılan ekslibrislerin yer aldığı kitaplar,

P7, (96 x60), 1950 , Üsküdar Amerikan Koleji öğretmenlerinden Jessie Martin'e ait ve kütüphaneye bağışlanan "The Peabody Sisters of Salem" isimli kitaptaki ekslibris.

ikinci el satışlarla ülkemize gelmiş, kitap sahipleri öldüğünde ise yakınları tarafından kütüphanelere bağışlanmıştır. Milli Kütüphane, Boğaziçi Üniversitesi ve Yapı Kredi Bankası Kütüphaneleri ile Basın Müzesi'ndeki eski kitapların çoğunda ekslibrisler vardır.

Türkiye'de adına ilk ekslibris yaptıranlar, yabancı uyruklu kitapseverlerdir. Üsküdar Amerikan Koleji, Robert Kolej gibi okullarda

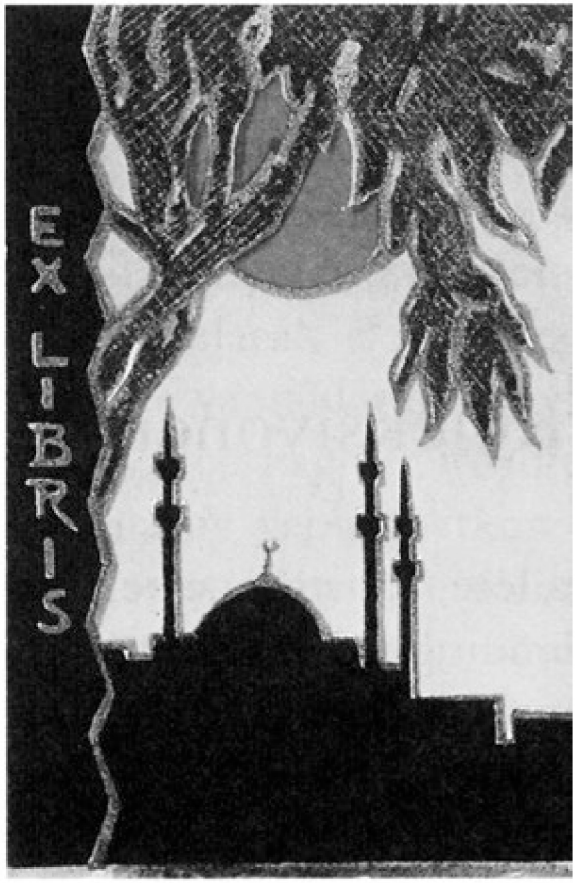

Robert Kolej öğrencileri için ekslibris

görev yapan öğretmenlerin kendileri için ekslibris yaptırdıkları, ayrılırken kütüphaneye bıraktıkları kitapların iç kapaklarında görülmektedir.

1920'lerden itibaren Robert Kolej öğrenci yıllıklarına, yıllık sahibinin ismini yazabileceği boşlukların da bulunduğu ekslibrisler yapılmıştır.

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIM ANASANAT DALI
GRAFİK TASARIMI PROGRAMI

BİR İLETİŞİM ARACI OLARAK EKSLİBRİS VE İŞLEVİ
(Sanatta Yeterlik Tezi)

Hazırlayan
20096220 Gözde Eda Tekcan

Danışman
Prof. Ayşegül İZER

İstanbul-2011

Gözde Eda Tekcan'a ait "Bir İletişim Aracı Olarak Ekslibris ve İşlevi" başlıklı tez

2000'li yıllardan bu yana ülkemizde, sanat ve tasarım eğitimi veren kurumlarda hocaların özendirmeleriyle, ekslibris yapan gençler yetişmeye başlamıştır. Artık kişisel ekslibris sergileri açılmakta; uluslararası yarışmalarda ödüller alınmaktadır. Ayrıca ülkemiz için oldukça yeni olan ekslibris konusunda çok sayıda lisansüstü tezin yapıldığı, 6 üniversitede ders olarak okutulduğu da bir gerçektir.

Osman Nuri'ye ait Fransızca ve Arapça mühür. (Kitap 1729'da basılmış. Anadolu Ünv. Kütüphanesi)

Osmanlılar döneminden kalma el yazması ve basılmış kitaplarda görülen mühürler, birer mülkiyet işareti olarak kabul edilse de ekslibris türüne girmezler. Fakat özgün kaligrafik yapılarıyla ait oldukları kişilerin arması olarak bu işlevi yerine getirmişlerdir.

1997'de Ankara'da kurulan Ekslibris Derneği, etkinliklerine ***İstanbul Eklibris Derneği*** *olarak İstanbul'da devam etmektedir.*

33. FISAE Uluslararası Ekslibris Kongresi. İstanbul 2010

Bugüne kadar çok sayıda sergiler yapılmış, konferaslar verilmiş ve çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. 2003, 2007, 2010 ve 2018 yıllarında Uluslararası Ekslibris Yarışmaları organize edilmiş, 2010'da ***33. FISAE Uluslararası Ekslibris Kongresi*** *İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Yarışma sergileri özellikle sanat eğitimi verilen kurumların olduğu 14 kentimize götürülmüş, adeta gezici bir okul görevini yerine getirmiştir.*

Koleksiyon kutuları ve kitaplık

Yakın bir tarihte Altunizade'de Üsküdar Üniversitesi'ne 500 metre mesafedeki Selçuk Ecza Deposu bünyesinde 14.000'nin üzerindeki ekslibris koleksiyonuyla ***İstanbul Ekslibris Müzesi****'nin açılacağını müjdelemek isterim.*

Albrecht Dürer, Almanya, X1, (149 x 119 mm), 1502 Willibald Pirckheimer için ekslibris

Neden Dijital Ekslibris?

Tarihine baktığımızda ilk ekslibrislerin geleneksel baskı tekniği olan ağaç baskı ile yapıldığını görüyoruz. Kitapların basımında da ağaç kalıplar kullanılmıştır. Sadece ağaç baskı değil gravür, linolyum baskı, litografi gibi baskı teknikleri de çoğaltma işleminde kullanılagelmiştir.

Ruslan Vigovsky, Ukrayna, CGD, (123 x 82), 2002

Her konuda olduğu gibi baskı teknolojisinde de yeni olanaklar bulunmuş; serigrafi, ofset, fotograf, ***bilgisayarla oluşturulan tasarım (CGD)*** *gibi modern teknikler de kullanılarak ekslibrisin çoğaltılması sağlanmıştır. Hızla gelişmekte olan dijital teknolojileri kullanarak tasarımcılar da, yüzlerce seçeneği kısa sürede üretilebilmekte; farklı teknolojiler kullanarak, dijital sanatın oluşumuna katkı sağlamaktadırlar.*

Cem Gül, 3D+CGD,
(60 x 80), 2015

Günümüzde kalem, fırça ve kalıp yerine fare, tablet kalemi ve bilgisayar da kullanılabilmekte; elle yapılan taslaklar, fotoğraflar üzerine dijital işlemler uygulanarak, değişiklik, küçültme, büyültme, ekleme, çıkarma yapılabilmektedir. Bu süreç, tasarımcının deneyimlerine bağlı olarak farklılıklar göstermekte; her tasarımcı kendi tarzını yaratıcılığı doğrultusunda geliştirmektedir.

Hatice Öz Pektaş,
CGD, (120 x 80), 2017

Bilgisayar ve bilgisayar programları sadece bir araçtır. Esas olan ve ekslibrisin geleceğe kalmasını sağlayan olgu, taşıdığı estetik değerlerdir, kazandırdığı duygu yoğunluğu ve heyecandır.

Geleneksel yöntemlerle sanat yapan ekslibris sanatçılarının, ekslibris koleksiyoncularının, dijital sanata, dijital ekslibrise yaklaşımlarında bir önyargıya sahip oldukları dikkat çekmektedir.

Christine Deboosere, Belçika, P8+CGD, (65 x 90), 2014

Dijitalleşen sanatın sanki değer kaybedeceği endişesi gözlenmektedir. Anlatım aracının fotoğraf olması ya da fotoğraftan hareketle bilgisayarla yapılmış tasarım olması tasarımcının tercihidir. Hiçbir teknik diğerini yok etmemiştir; Aksine birbirine olumlu katkılar sağlamıştır.

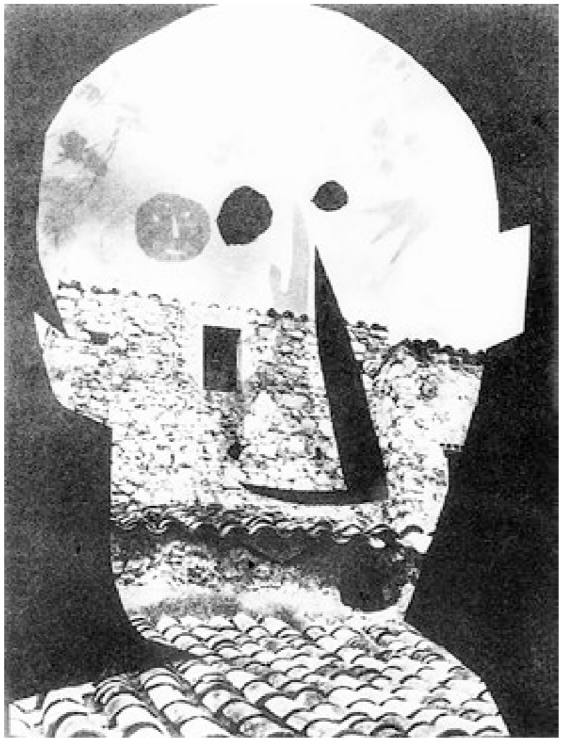

Paplo Picasso, İspanya
"Vacarme", 1962

Fotografın doğması resim sanatını yok etmemiş onun anlatım dilini zenginleştirmiştir. Fotoğrafın da zaman zaman resim diline yaklaştığı olmuştur. Fotoğrafı kullanarak resim yapanlar olmuştur. Picasso gibi usta ressamlar fotoğraf da yapmışlardır. Şahin Kaygun gibi usta fotoğraf sanatçıları, fotoğrafın üstüne müdahale ederek resim diline yaklaşmaya çalışmıştır.

İrem Çamlıca,
CGD, (80 x 110) 2011

Ekslibrisin fotoğrafın, bilgisayarın olanaklarıyla da yapılması ona sadece zenginlik ve farklılık katmaktadır. Teknolojinin yaratıcılığa engel olmadığı, bilgiye ulaşmada, teknik zenginliğe kavuşmada ve zamanı ekonomik kullanmada geniş fırsatlar verdiği herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

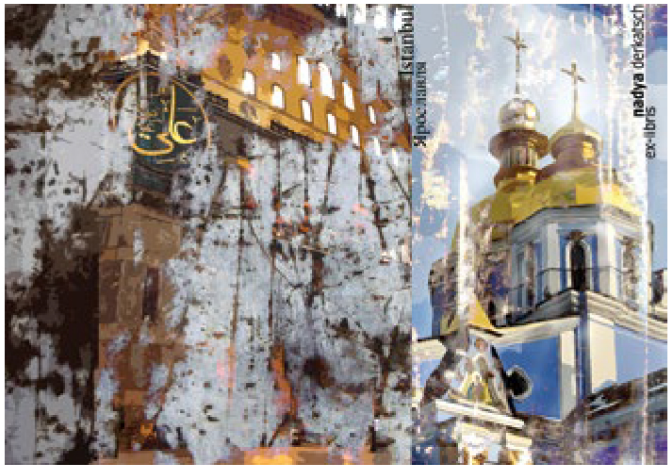

Hasip Pektaş,
CGD, (80 x115), 2009

Ekslibris tasarımı ciddi bir araştırma ve planlı bir hazırlık aşaması gerektirir. Başarılı bir sonuç elde etmek için, amaca uygun bilgilerin, belgelerin, çizimlerin, fotoğrafların ve taslakların hazır olması gerekmektedir. ***Photoshop, Illustrator, InDesign*** *gibi bilgisayar programlarının olanakları, zengin filtre ve yazı tipi seçenekleri sadece tasarımcının ilerlemesine katkı sağlar.*

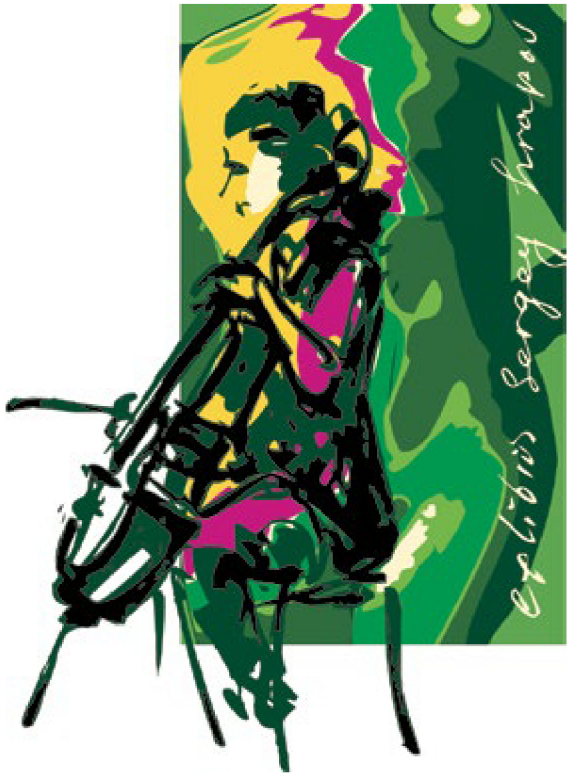

Hasip Pektaş,
CGD, (110 x 80), 2004

Ancak onların uygun yerde ve işlevsel olarak kullanılması, tasarımcının estetik beğenisine, engin tecrübesine bağlıdır. Tasarımcılar, tasarımlarında kendi manuel çizimlerini ve el yazılarını da kullanabilirler. Yalnız unutulmamalıdır ki kullanılan yazı doğru yerde ve uygun büyüklükte değilse rahatsız eder, ekslibrisi olumsuz etkiler. O nedenle çok denemek, uygun alanı bulduktan sonra yazıyı yerleştirmek gerekir.

Onur Aşkın, CGD, (112 x 80), 2013

Yazı ne okunamayacak kadar küçük ne de resmin önüne geçecek kadar büyük olmalıdır. Resmin bir parçası, bir çizgi ya da leke olarak kalmalı ama işlevini de yerine getirmelidir.

Dijital ekslibriste yaygın olarak iki yöntem kullanılmaktadır. **CGD** *kodu ile andığımız* **bilgisayarda oluşturulan tasarım***da her öge bilgisayar ortamında uygun programlar kullanılarak*

Tülay Kayabekir,
CRD+CGD,
(90 x 65), 2007

oluşturulmakta ve mürekkep püskürtmeli yazıcılardan çıktı alınarak çoğaltılmaktadır. ***CRD*** *kodu ile bilinen* ***bilgisayarla çoğaltılan tasarım****da ise elle yapılan bir resim taranır ve resim işleme programları ile yazı yerleştirilir. Yine mürekkep püskürtmeli yazıcılar ile çoğaltılır. Mürekkep emici, gramajlı kağıtlara baskı yapmakta yarar vardır.*

Elif Varol Ergen,
CGD, (72 x 92), 2008

Mobil uygulamalardan sosyal medyaya, eğitimden teknolojiye, ekonomiden sanayiye, ticaretten devlet yönetimine, kısaca yaşamın her alanına dijital dönüşümün nasıl etki ettiğine hepimiz tanığız.
Bu hızlı değişimin sanatı ve tasarımı da kapasama alanına alması elbette doğaldır. Önemli olan doğru stratejiler ve uygulamalarla yaşamı zenginleştirmek, kolaylaştırmak ve bireylerin mutluluğunu sağlamaktır.

Sophie Vael, Belçika,
CGD, (90 x 76), 2006

Sanatçılar ve tasarımcılar için yeni bir yaratım alanı olan ekslibriste de dijital dönüşümü kavramak, doğru kullanmak ve geliştirmek bu işe gönül verenlerin sorumluluğundadır.

Son olarak bir sipariş ekslibrisin aşamalarını paylaşmak istiyorum.

Kendisi yönetmen ve gazeteci-yazar, uzun yıllar Can Dündar'la çalıştıktan sonra şu an soL Portal'ın haber müdürlüğünü yapıyor ve 1Ekim'de çıkacak olan **soL Gazetesi** ile ilgileniyor, anlaşılacağı gibi özünden sözüne tam bir sosyalist, hayatını dünyanın daha iyi bir yer olması için adamış ve ona göre şekillendirmiş bir insan. Dolayısıyla onun için önemli olabilecek ve imgesel değere sahip olabilecek temel nesne **çark-çekiç** (orak çekiç değil yalnız, çark olması özellikle önemli), **Marks-Engels-Lenin, Che, Mustafa Suphi, Nazım Hikmet** yine önemli olan kişiler. Kendisi aynı zamanda yazar, Gelenek dergisinin önemli bir kalemi, yakın zamanda da bir kitabı yayınlanacak. Müzikle de çok kuvvetli bir bağı var, özellikle caz ve eski Can Soyerlarını çok seviyor, en sevdiği film **Güneşli Pazartesiler**, sarı rengi sevmiyor. Evimizde devasa bir kitaplık var, kitaplarıyla kurduğu bağ hayatındaki en kuvvetli bağ demek yanlış olmaz. Oldukça sorumluluk sahibi, ciddi ama neşeli ve etrafında ve sol cenahta çok sevilen ve sayılan bir insan. İstanbul'da büyüdüğü için **denizi** tabii ki çok seviyor. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında uzun yıllar **futbol** oynamış yerel takımlarda, şimdi de haftada bir gün mutlaka maç yapıyorlar yıllardır aynı arkadaş grubuyla.

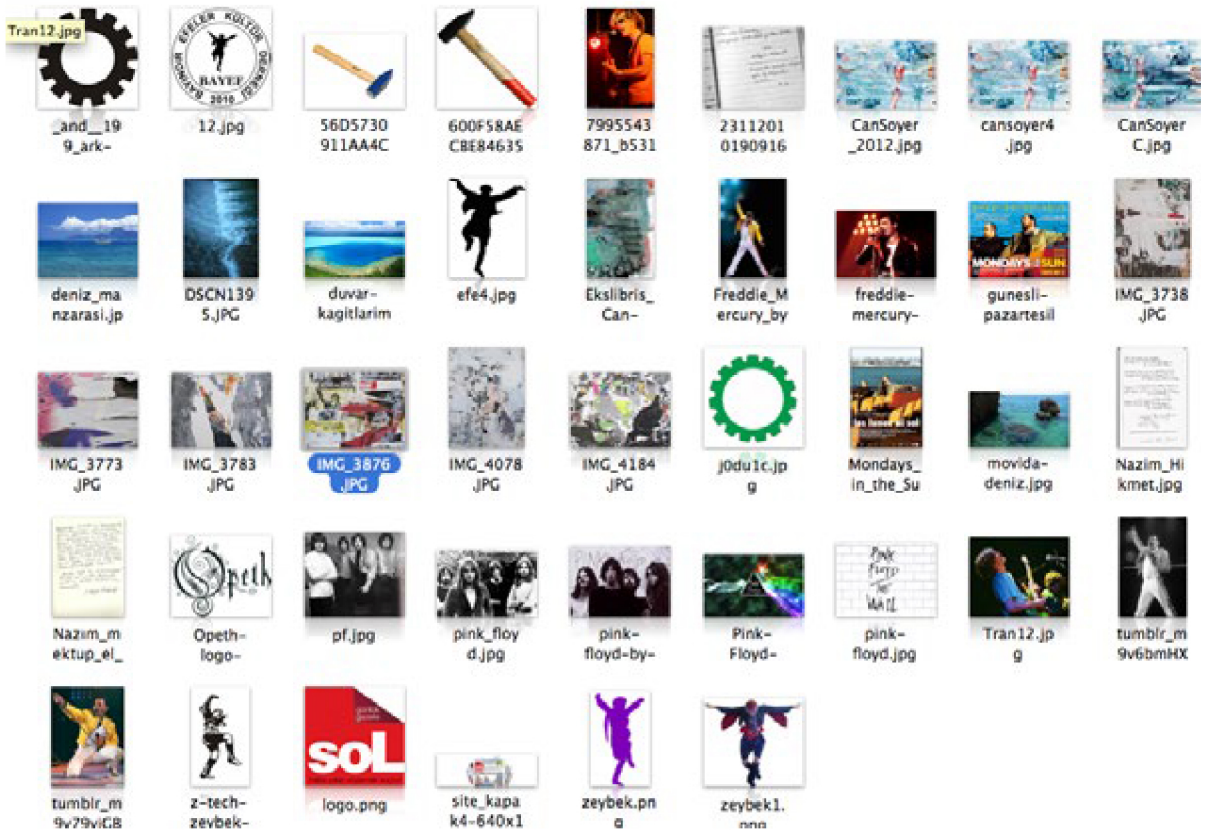
Tran12.jpg
_and__19
9_ark-
12.jpg
56D5730
911AA4C
600F58AE
CBE84635
7995543
871_b531
2311201
0190916
CanSoyer
_2012.jpg
cansoyer4
.jpg
CanSoyer
C.jpg
deniz_ma
nzarasi.jp
DSCN139
5.JPG
duvar-
kagitlarim
efe4.jpg
Ekslibris_
Can-
Freddie_M
ercury_by
freddie-
mercury-
gunesli-
pazartesii
IMG_3738
.JPG
IMG_3773
.JPG
IMG_3783
.JPG
IMG_3876
.JPG
IMG_4078
.JPG
IMG_4184
.JPG
j0du1c.jp
g
Mondays_
in_the_Su
movida-
deniz.jpg
Nazim_Hi
kmet.jpg
Nazım_m
ektup_el_
Opeth-
logo-
pf.jpg
pink_floy
d.jpg
pink-
floyd-by-
Pink-
Floyd-
pink-
floyd.jpg
Tran12.jp
g
tumblr_m
9v6bmHX
tumblr_m
9v79viCB
z-tech-
zevbek-
logo.png
site_kapa
k4-640x1
zeybek.pn
g
zeybek1.

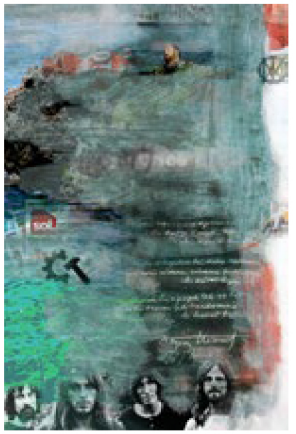

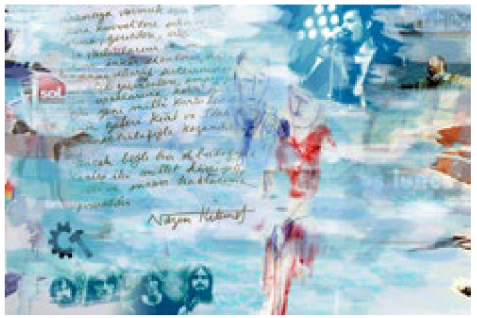

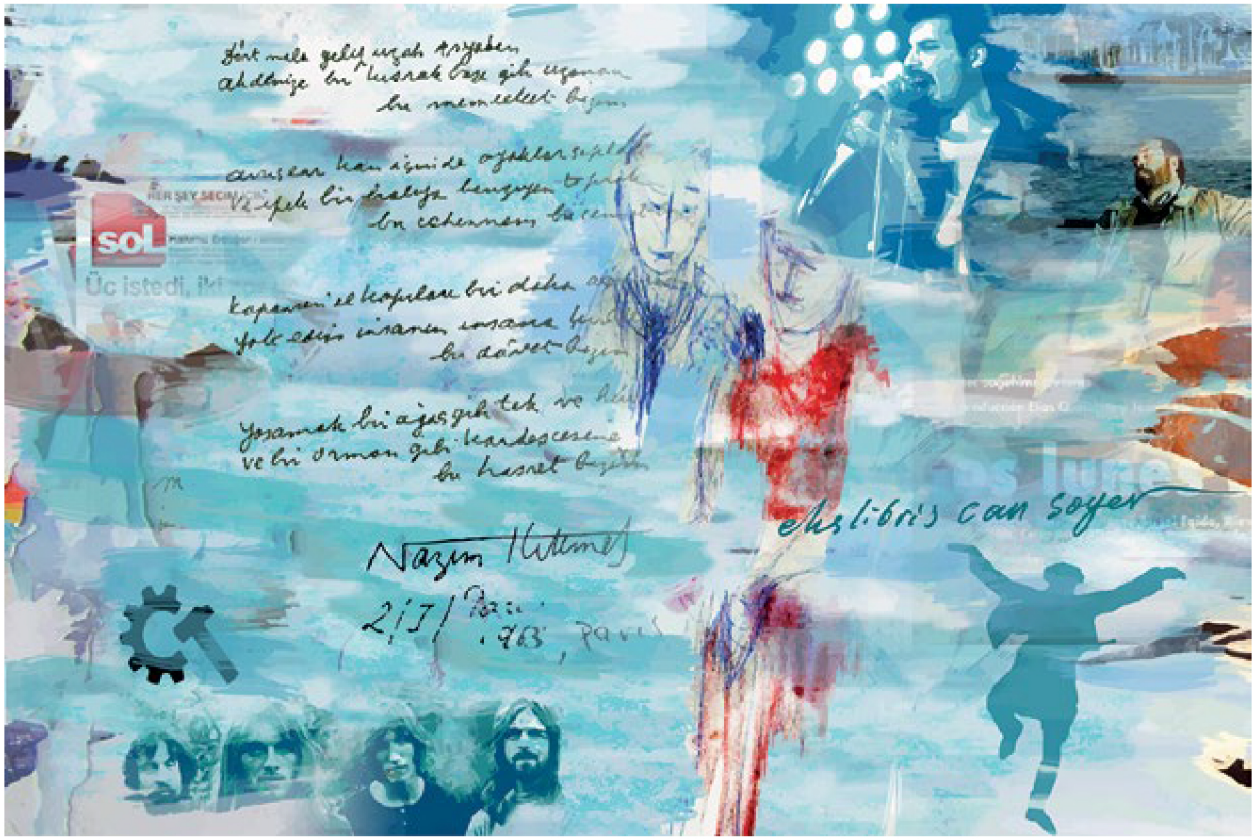

Hasip Pektaş, CGD, (80 x 120), 2012